

TALABALARDA MOTIVATSIYANI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Nukus davlat pedagogika instituti Pedagogika-psixologiya va ijodiy talim fakulteti 3-B guruh talabasi

Raximberdiyeva Mehriniso

Annotatsiya: Mazkur maqolada talabalarda motivatsiyaning psixologik xususiyatlari, uning shakllanish omillari hamda o'quv faoliyatidagi o'rni yoritilgan. Ichki va tashqi motivatsiya turlari, ularning ta'lim jarayoniga ta'siri hamda motivatsiyani rivojlantirishning psixologik usullari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar : Motivatsiya, ichki motivatsiya, tashqi motivatsiya, o'quv faoliyati, ehtiyoj, qiziqish, maqsad, psixologik omillar.

Аннотация: В данной статье рассматриваются психологические особенности формирования мотивации у студентов, а также её роль в учебной деятельности. Анализируются виды внутренней и внешней мотивации, их влияние на образовательный процесс и психологические методы развития мотивации.

Ключевые слова : Мотивация, внутренняя мотивация, внешняя мотивация, учебная деятельность, потребность, интерес, цель, психологические факторы.

Abstract: This article discusses the psychological features of motivation formation in students, its role in learning activity, types of intrinsic and extrinsic motivation, and psychological methods for developing motivation.

Keywords : Motivation, intrinsic motivation, extrinsic motivation, learning activity, need, interest, goal, psychological factors.

Motivatsiya inson faoliyatini yo'naltiruvchi va faollashtiruvchi psixologik jarayon bo'lib, u shaxsning xulq-atvori va maqsad sari harakatini belgilaydi.

Talabalarda motivatsiya o'quv jarayonining samaradorligini oshiruvchi eng muhim omillardan biridir. Chunki motivatsiyasi yuqori bo'lgan talaba bilimni chuqurroq o'zlashtiradi va o'z ustida faol ishlaydi. Psixologiyada motivatsiya ikki asosiy turga bo'linadi: ichki va tashqi motivatsiya. Ichki motivatsiya shaxsning o'z qiziqishi, ehtiyoji va maqsadlaridan kelib chiqadi. Bunday motivatsiyaga ega talaba bilim olish jarayonidan zavq oladi va mustaqil ravishda o'qishga intiladi. Tashqi motivatsiya esa mukofot, baho, ota-ona yoki o'qituvchi bosimi kabi tashqi omillar bilan bog'liq bo'ladi. Talabalarda motivatsiyaning shakllanishiga bir qator psixologik omillar ta'sir qiladi. Birinchidan, ehtiyojlar muhim rol o'ynaydi. Insonning bilimga bo'lgan ehtiyoji qanchalik kuchli bo'lsa, uning motivatsiyasi ham shunchalik yuqori bo'ladi. Ikkinchidan, qiziqish motivatsiyani kuchaytiruvchi asosiy omillardan biridir. Shuningdek, o'qituvchining pedagogik mahorati ham talaba motivatsiyasiga katta ta'sir ko'rsatadi. Rag'batlantiruvchi, qo'llab-quvvatlovchi va innovatsion usullarni qo'llaydigan o'qituvchi talabada o'qishga bo'lgan qiziqishni oshiradi. Motivatsiyaning past bo'lishi o'quv jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday holatda talaba darslarga befarq bo'ladi, topshiriqlarni bajarishda sustkashlik qiladi va o'z salohiyatini to'liq namoyon eta olmaydi. Motivatsiyani oshirishda psixologiyada turli metodlar qo'llaniladi. Ulardan biri **maqsad qo'yish texnikasi** bo'lib, talaba aniq va real maqsadlar belgilashi kerak. Kichik maqsadlarga erishish motivatsiyani kuchaytiradi. Yana bir usul — **rag'batlantirish tizimi**. O'qituvchi tomonidan ijobiy baholash, maqtov va qo'llab-quvvatlash talabaning o'ziga ishonchini oshiradi. Shuningdek, **o'z-o'zini boshqarish (self-regulation)** usullari ham muhimdir. Talaba o'z o'qish jarayonini rejalashtirishi, vaqtni to'g'ri taqsimlashi va o'z natijalarini tahlil qilib borishi

kerak. Masalan, talaba har hafta o'z oldiga kichik o'quv maqsadlari qo'yib, ularni bajarib borganda, uning ichki motivatsiyasi kuchayadi va o'qishga bo'lgan qiziqishi ortadi. Talabalarda motivatsiyani shakllantirish psixologiya va pedagogikaning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Chunki motivatsiya talabaning o'quv faoliyatiga bo'lgan qiziqishini, bilim olishga intilishini va kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyatini belgilovchi muhim psixologik omildir. Kuchli motivatsiyaga ega bo'lgan talabalar o'qishga mas'uliyat bilan yondashadilar, qiyinchiliklarni yengishga harakat qiladilar va yuqori natijalarga erishadilar.

Motivatsiya — bu insonni muayyan faoliyatga undovchi ichki va tashqi omillar yig'indisidir. Psixologiyada motivatsiya shaxsning ehtiyojlari, qiziqishlari, maqsadlari, qadriyatlari va intilishlari bilan chambarchas bog'liq holda o'rganiladi. Talabalarda motivatsiya nafaqat bilim olishga, balki o'zini rivojlantirishga, jamiyatda munosib o'rin egallashga va kasbiy mahoratni oshirishga ham yo'naltirilgan bo'ladi. Talabalarda motivatsiyani shakllantirishning muhim psixologik xususiyatlaridan biri ichki va tashqi motivlarning uyg'unligi hisoblanadi. Ichki motivatsiya talabaning bilim olishga bo'lgan qiziqishi, yangi narsalarni o'rganishga intilishi va o'zini rivojlantirish istagiga asoslanadi. Tashqi motivatsiya esa baho olish, stipendiya, ota-onaning talabi yoki kelajakdagi ish faoliyati bilan bog'liq omillar orqali yuzaga keladi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ichki motivatsiya ustun bo'lgan talabalar o'quv faoliyatida yuqori natijalarga erishadilar va bilimlarni chuqurroq o'zlashtiradilar. Motivatsiyaning shakllanishida ehtiyoj va qiziqishlarning o'rni ham juda muhimdir. Talabaning kasbga bo'lgan qiziqishi, o'z imkoniyatlarini namoyon etishga bo'lgan ehtiyoji va

kelajakdagi maqsadlari uning o'quv faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Agar o'quv material talabani ehtiyojlari va qiziqishlariga mos bo'lsa, uning motivatsiyasi yanada ortadi. Talabalarda motivatsiyani shakllantirishda o'ziga bo'lgan ishonch ham katta ahamiyatga ega. O'z kuchiga ishongan talabalar murakkab vazifalarni bajarishdan qo'rqmaydilar, muvaffaqiyatsizlikni vaqtinchalik holat deb biladilar va o'z oldilariga katta maqsadlar qo'yadilar. Aksincha, o'ziga ishonchi past bo'lgan talabalarda o'qishga qiziqish pasayishi va faoliyatdan qoniqmaslik holatlari kuzatilishi mumkin. Shuningdek, ijtimoiy muhit ham motivatsiyaning shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchilarning qo'llab-quvvatlashi, guruhdagi sog'lom psixologik muhit, ota-onaning rag'batlantirishi va do'stlarning ijobiy ta'siri talabani o'qishga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Ayniqsa, o'qituvchining talabaga bo'lgan hurmatli va samimiy munosabati uning ichki motivatsiyasini kuchaytiradi. Talabalarda motivatsiyani rivojlantirish uchun quyidagi psixologik usullar samarali hisoblanadi:

- aniq va erishish mumkin bo'lgan maqsadlarni belgilash;
- o'quv faoliyatida muvaffaqiyat vaziyatlarini yaratish;
- rag'batlantirish va ijobiy baholash tizimidan foydalanish;
- talabalarning mustaqil fikrlashi va ijodkorligini qo'llab-quvvatlash;
- zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interaktiv metodlardan foydalanish;
- o'quv materiallarini hayotiy misollar bilan bog'lab tushuntirish;
- talabalarda kasbiy qiziqish va kelajakka ishonchni shakllantirish.

Psixologiyada motivatsiya masalasiga turli nazariyalar asosida yondashilgan. Masalan, amerikalik psixolog Abraham Maslow inson

motivatsiyasini ehtiyojlar tizimi bilan bog'lagan. Uning fikricha, inson avval asosiy ehtiyojlarini qondiradi, keyinchalik esa o'zini namoyon qilish va shaxsiy rivojlanishga intiladi. Shuningdek, David McClelland yutuqqa erishish ehtiyoji motivatsiyaning muhim omillaridan biri ekanligini ta'kidlagan. Talabalarda motivatsiyani shakllantirish murakkab psixologik jarayon bo'lib, u shaxsning ehtiyojlari, qiziqishlari, o'ziga bo'lgan ishonchi va ijtimoiy muhit bilan uzviy bog'liqdir. Kuchli motivatsiya talabaning bilim olish samaradorligini oshiradi, uning ijodiy va intellektual salohiyatini rivojlantiradi hamda kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyatiga mustahkam zamin yaratadi.

Shu bois ta'lim jarayonida talabalarning motivatsiyasini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish zarur.

Xulosa qilib aytganda, talabalarda motivatsiya o'quv faoliyatining asosiy harakatlantiruvchi kuchidir. Ichki va tashqi motivatsiya birgalikda shaxsning bilim olish jarayonini faollashtiradi. Motivatsiyani shakllantirishda ehtiyoj, qiziqish va pedagogik muhit muhim rol o'ynaydi. Shu sababli ta'lim jarayonida motivatsiyani rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.G'oziev E.G'. *Umumiy psixologiya*. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.
- 2.Karimova V.M. *Psixologiya*. – Toshkent: Sharq, 2016.
- 3.Davletshin M.G. *Umumiy psixologiya*. – Toshkent: TDPU, 2002.
- 4.Deci E.L., Ryan R.M. *Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior*. – 1985.
- 5.Maslow A. *Motivation and Personality*. – 1954.

-
6. Maklakov A.G. *Obshchaya psixologiya*. – Sankt-Peterburg: Piter, 2017.
 7. Rubinshteyn S.L. *Osnovi obshchey psixologii*. – Moskva, 2005.
 8. Bandura A. *Social Learning Theory*. – 1977.